

Ե. ՍՊԻՐԻ

ԿԻՆ ՎԻՊԱԳԻՐ

Բոլոր գերմանախօս և ֆրանսախօս ագ-
գերի մանուկների ու պատանիների ամենա-
սիրելի վիպագիրն է Նոհաննա Սպի-
րին:

Կին գրող և մանուկ ընթերցող—

որքան բնական կապակցութիւն և

հոգեբանական արտայայտութիւն կայ այդ երկու գա-
ղափարների մէջ. ով աւելի լաւ կարող է ճանա-
չել փոքրիկ մանկան ու պատանու զգացմունքնե-
րը, նրա անմեղ սրտի ուրախութիւններն ու վշտերը՝
քան կինը. Ո՞վ աւելի մեծ հոգեբանական ճշտութեամբ
կարող է գիտել, տեսնել և ուսումնասիրել երեխայի,
պատանու ձգտումները, ցանկութիւններն ու գործերը՝
քան կինը. ո՞վ աւելի մեծ հմտութեամբ կարող է նկա-
րագրել մանկական սրտի քնքոյշ զգացմունքները՝ քան
կինը: Չէ որ նոյն իսկ բնութեան օրէնքներով կինն է
մանկան առաջին, ամենամօտ և ամենասիրելի էակը,

նրա մարմնին ու մտքին առաջին անգամ սնունդ հայթալթողը, նրան սիրողը, նրա հետ ուրախացողն ու վշտացողը՝

Նույն իսկ չամուսնացած կինը մի տեսակ մայրական զգացմունքով է վերաբերում դեպի մանուկը. մանուկներն ու պատանիներն էլ կարծես բնազդամբ աւելի մատչելի են կանանցը՝ քան թէ տղամարդկանցը. այդ շատ բնական է և սէրը փոխադարձ։

Ահա այդ փոխադարձ սիրոյ կտրաբեալ մարմնացումն է Սպիրիի գրչին ոյժ տուողը, նրան սիրելի դարձնողը և մայրերից ու մանուկներից հաւասարապէս յարգանք վայելելու բաղդի հիմնաքարը։ Ի՛նչ տեսակ մանկական ու պատանեկական զգացմունք ու ցանկութիւն ասես, որ նկարագրած չլինի Սպիրին իւր գրուածքների մէջ. որդիական սէր դէպի ծնողները, պատկառանք ու յարգանք դէպի հասակաւորները, երկիւղածութիւն, ձգտումն Աստուծոյ պատուիրանները կատարելու, ընկերական սէր, ուրախակցութիւն, վշտակցութիւն, աշխատասիրութիւն, չքաւորին օգնել, հիւանդին այցելել, բերանի պատառն ուրիշին տալ, ձգտումն դէպի ուսումն ու արհեստները և այլն և այլն։

Սպիրիի գրուածքները մանկավարժական կամ դիպակտիկական տենդենցիաներ չունին. ընդհակառակը գրանց մէջ պարզ նկարագրուած է մեծերի ու փոքրերի իմաստութիւնը, խելօքութիւնը և նոյնպէս լիմարութիւնները. մանկական հոգու խելօք արարքներն ու չարութիւնները ճշտութեամբ են արտացոլում։ Սպիրին չէ քարոզում՝ թէ ի՛նչպէս պէտք է լինեն մանուկները և թէ ի՛նչպէս չպէտք է լինեն, ալ նկարագրում է նրանց այնպէս, ինչպէս որ նրանք կան։ Այդ գրուածքներում միշտ ծերերը չեն, որ խրատում և ուսուցանում են պատանիներին, ալ և երբեմն էլ պատանիներն են

ցոյց տալիս ճշմարտութիւնը՝ հասակաւորներին. իսկ մեծ մասամբ մանուկներն իրենց կամքին են թողնուած և նրանք փորձում ու գործում են ինքնուրոյն կերպով: Բայց հեղինակն այնպիսի պայծառ գոյներով է նկարագրում նրանց մանկական ու պատանեկական արարքները, որ ընթերցողը միշտ զուարճութեամբ է կարգում:

Սակայն միայն զուարճութիւն չէ զգում Սպիրիի պատմութիւնները կարգացողը. նա երբեմն էլ արտասուում է:

Ծիծաղ և լաց. ահա այս երկու հոգեկան արտայայտութեանց հմուտ կապակցութիւնն է Սպիրիի բանաստեղծական շնորհքն ու արուեստը: Առանց չափազանցութեան կարելի է ասել, որ Սպիրիի փոքրիկ պատմութիւններն իրենց բնականութեամբ, պարզութեամբ և ճշտութեամբ անզուգական են մանկական գրականութեան մէջ: Նրա նկարագրութիւններն ազատ են անմիտ ֆրազներից: Ուրախ և տխուր հնչիւններ են լսուում այդ պատմութիւններից. մանուկների բազմաթիւ խմբեր գրաւիչ զանազանակերպութեամբ դուրս են թռչում դէպի գործողութեանց վայրերը. դրանք բոլորը միմիայն բարոյական, հնազանդ և լուռումուռնջ երեխաներ չեն, այլ կան նաև վայրենի, անպիտան և ծոյլ մանուկներ: Նրանց մէջ չենք գտնում այն իդէալացրած ամենալաւ կամ ամենավատ տիպերը, որոնք սովորական մանկական գրուածքների հերոսներն են լինում. արհեստական կերպով բարոյականացնելը Սպիրիի գրչի յատկանիշը չէ. հայրիկները, մայրիկներն ու մօրաքոյրերը միմիայն նրա համար չեն, որ խրատներ ու քորոզներ կարդան և ուժով «բարոյականացնեն» և մանկավարժական դասեր տան: Նրանք ապրում են փոքրիկների հետ և իրենց հոգսերը, վշտերն և ուրախութիւն-

ներն ունին, կարևոր դէպքում օգնում են փոքրիկներին, բայց չեն խանգարում նրանց ինքնուրույնութիւնը: Նկարագրական ձևի մէջ իշխում է իսկական իրականութիւնը, որ խճողում է հումորով և չարաճճիութեամբ:

Երբ մարդ թերթում է Սպիրիի բազմաթիւ գրուածքները, յաճախ պատահում է եկեղեցական երգերի և աղօթքների. սակայն հեղինակն այնպէս յարմար ու տեղին է կապակցում պատմած դէպքերի կամ իրողութեան հետ, որ ընթերցողը հիանում է: Սակայն միթէ սոսնձական ու վնասակար չէր լինի, եթէ Սպիրին տգէտ ու աղքատ ժողովրդին զրկէր իւր աղօթագիրքը կարգալուց և այնպէս նկարագրէր, որ իբրև թէ կարիք չկայ այդպիսի դիմումների: Դաւանանքի մասին չէ խօսում նա. նրա պատմութիւնների մէջ արտայայտուած կրօնական զգացմունքներն այն տեսակիցն են, որոնք օգեւորում և վեհ զգացմունքներ են ներշնչում ամեն դաւանանքի ու կրօնի պատկանողներին: Անցողականն ու կարճատևը՝ մշտականի ու յաւիտենականի համար, իսկ մասնաւորն ու անհատականը՝ ընդհանուր մարդկութեան համար — ահա Սպիրիի փիլիսոփայութեան էութիւնը:

Նրա ոչ մի գրուածքում չենք պատահում նեղսիրտ ու կրօնամուլ մտքերի արտայայտութեանց. այն խրատը, որ տալիս է հարուստ տատը մի փոքրիկ երեխայի՝ թէ նա երբ և քնչպէս պէտք է Աստուծուն աղօթէ և այն դէպքի նկարագիրը, երբ այդ երեխան իւր առաջին աղօթքով նպատակին չհասնելով՝ «Աստուծուց փախուստ է տալիս» — կարելի է կլասիկական անուանել: Երբ յոգնած, ծեր ու աղքատ կինն իւր աղօթագրքից մի երկու աղօթք է կարդացնել տալիս իւր փոքրիկ թոռանը՝ կարծես թէ ընթերցողն էլ երկեղած է դառնում, որովհետև պառաւն այդ անել է տալիս իւր ներքին, հոգեկան պահանջի համեմատ և բնական ուժով:

ոչ արուեստականութիւն կալ այդտեղ և ոչ դիտաւորութիւն: Սպիրիի ամենատարածուած պատմութիւններէց մէկի, «Հայդի» ծեր «Ալմ-Օհն» իւր դառնացած սրտին բարերար սգդեցութիւն գործող մտքերից յետոյ՝ դիշերային միայնութեան և լռութեան մէջ խրճթի առաջը մի կարճ սղօթքով յայտնում է. «Հայր, ես մեղանչեցի Քո և երկնքի առաջ և այլ ևս արժանի չեմ Քո որդին կոչուելու» և հետևեալ օրը սարից իջնելով երբ գալիս է գիւղի քահանայի մօտ, վերջինս ընդունում է նրան ասելով. «դրացի, դու ինչ մօտ — գիւղի եկեղեցին — գալուց առաջ՝ իսկական եկեղեցումն ես եղել»: «Ուռնեց Յովսէփ» պատմութեան մէջ հայր Կլէմէնսին ասում են. «Սեպին այնտեղ խիստ պատիժ կտան, որովհետև ուրիշ հաւատ ունի», նա պատասխանում է. «ո՛չ, ո՛չ, այդպէս չպէտք է մտածէք. այդպէս չէ: Պարոն աւագ դատաւորն անարդար մարդ չէ, իսկ ինչ վերաբերում է հաւատին, նա լաւ կարծիք ունի, ես ինքս նրանից շատ անգամ լսել եմ թէ. «առուակի թէ այս կողմը և թէ միւս կողմը գտնուող երկիւղած ու Աստծուց վախեցող մարդը միևնոյն երկնային Աստծուն է աղօթում և մէկի աղօթքն Աստծուն նոյնչափ սիրելի է, որչափ միւսինը»¹⁾:

Սպիրիի մի քանի պատմութիւնների մէջ թէև կրկնութիւնների ենք հանդիպում, սակայն անհատական տարբերութիւնները միշտ գերակշռող են հանդիսանում. Օրինակ «Հայդին» և «Մանիկը» (Հայրենազուրկ) մասամբ միևնոյն նպատակներն ունին, բայց խնդրի լուծումը տարբեր կերպով է տեղի ունենում. «Տիկօն», «Էրիկը» և «Պէպինօն» — երեքն էլ 10 տարեկան են. արտաքուստ էլ այնքան նման են միմեանց, որ պատկե-

¹⁾ Տե՛ս. Ե. Սպիրի. Ուռնեց Յովսէփ. գերմ. թարգ. Իս. Յաբուսթիւսեանց, 1891 թ. էջ. 54—55:

րազարդ հրատարակութեանց մէջ երեքն էլ միատեսակ զգեստով են նկարուած. մէկն ականատես է լինում հօր մահուան, միւսը մօր. երեքն էլ անտէր մնալով՝ օտարի հաշուով են ապրում և նրանց յարգանքը վայելում: Բայց որչափ տարբեր է նրանց գործողութեանց եղանակը:

Սպիրին մեծ տաղանդով ու արուեստով է նկարագրում աղջիկների անհատականութիւնը. դրանք համարեա՞ թէ բոլորն էլ 10—12 տարեկան են՝ գործողութիւնների ժամանակ: «Մանիկը», գիւղական խոճիթնունդը, հազիւ 10 տարեկան է, բայց ինչպէս մօր անդրանիկ աղջիկ՝ ամեն բանում պէտք է օգնէ նրան: Ամեն կողմից շարունակ նրա անունն են տալիս և նա այդ միջոցին այնպէս աշխուժ է, որ գործն ինքն իրեն է շինւում նրա ձեռքին. «Մանիկն արդէն փոքրերին երեք զոյգ գուլպայ և երկու զոյգ կօշիկ էր հագցրած լինում և կապում, մինչև որ Տրուդին հագցնելու համար կարողանում էր ուղղել մէկի ոտքը: Եւ երբ երեխաները սենեակից, իսկ մայրը խոհանոցից միաժամանակ Մանիկ էին կանչում, հայրն էլ ախոռից՝ էր նրան ձայն տալիս, որ գնայ նրա գլխարկը գտնէ կամ թէ մտրակի կապ ընկածները լետ տնէ... Այսպիսով թէև Մանիկը շարունակ դէս ու դէն էր վազում և աշխատում, սակայն միևնույն ժամանակ ուրախ և աշխուժ էր ¹⁾»:

Սպիրին շարունակ մանուկների նոր խմբեր է առաջ բերում և ամեն մէկին որոշ զբաղմունք տալիս. վերին, սոսիճանի հմտալից է այդ բազմատեսակ նկարագրութիւնը. այդ խմբերից մէկն ամառուայ ճաշից լետոյները «աւազակներ և ոստիկաններ» է խաղում, միւսը:

¹⁾ Տես. Ն. Սպիրի. Հայրենագործ. գերմ. թարգ. Իս. Յարութիւնեանց. 1896 թ. էջ. 12—13.

ձմեռուայ գիշերները հանելուկներ է ասում և խնդիրներ վճռում, երրորդը լուացարանում արհեստական լիճ է շինում, վրան նաւակներ խաղացնում. բայց բաւական է. մարդու սիրտն ուրախանում է այդ նկարագրութիւնը կարգալիս:

Մանկական պատմութիւններ գրողներից շատ քչերին է յաջողուել Սպիրիի նման ճանաչել և հմտութեամբ նկարագրել մանկական ոգին, մանկան համակրելի, սիրելի և նոյնպէս վատ դաստիարակութեան շնորհիւ ստացած վատ ու անհամակրելի կողմերն ու յատկութիւնները: Նա իր պատմութիւնները գրում է մանուկների համար, մանուկներն էլ մեծ սիրով և զուարճութեամբ են կարդում. բայց մենք, հասակաւորներս էլ, մեծ հետաքրքրութեամբ ենք կարդում. այնպիսի հոգեբանական ճշտութեամբ է Սպիրին նկարագրում մանկան սրտի զանազան արտայայտութիւններն ու հոգեկան գրութիւնները, որ ընթերցողն անձամբ կարծես թէ զգում է այն ամենն, ինչ որ զգում և գործում են Սպիրիի փոքրիկ հերոսները. մենք էլ մանուկների հետ կարծես պատժի երկիւղ ենք կրում, խղճի խայթոց զգում, սիրում, ատում, ուրախանում և տխրում: Զուր չէ՝ Սպիրին իւր գրուածքների ճակատին դրոշմում. «պատմութիւններ մանկտնց և նոյնպէս նրանց համար, որոնք սիրում են մանուկներին»:

Իսկական գեղարուեստական գրուածքը պէտք է ազատ լինի տէնդէնցիայից, բայց և այնպէս պէտք է խորը և ուժեղ տպաւորութիւն թողնէ մարդու սրտի և կամքի վրայ. այդ տեսակէտից ևս Սպիրիի գրուածքներն ազնուացնող և կրթիչ ազդեցութիւն են թողնում մեծ ու փոքր ընթերցողների վրայ: Ամեն ինչ ճիշտ ու բնական է նրա պատմութիւնների մէջ. կարծես նկարուած են կենդանի օրինակից: Միշտ իդէալականի և

իրականի մէջտեղն է կանգնած Սպիրին և ալգպիսով էլ նկարագրուած տիպերը սիրելի են և համակրելի:

Սպիրին քաջ ծանօթ է թէ մեծ քաղաքների աղմըկալի կեանքին և թէ Սլպեան սարերի գիւղական պարզ ու խաղաղ կենցաղին. նա նոյն ճշտութեամբ նկարագրում է ինչպէս շքեղ պալատների փարթամութիւնն ու ճոխութիւնը, նոյնպէս և հասարակ խրճիթի պարզութիւնն ու աղքատութիւնը: Նա աւելի մեծ սիրով է ծանօթացնում ընթերցողին գիւղական կեանքի հետ՝ պատեցնելով նրան գիւղական խեղճ որսորդի, հովուի, օտարների և առաջնորդողի և երկրագործի խրճիթները. բայց նոյնպէս սիրով նկարագրում է միջակ կարողութեան և կրթութեան սէր գիւղացու, կալուածատիրոջ և քահանայի տները: Սպիրիի ամենասիրելի նկարագրական նիւթը մատակարարում է նրան իւր սիրելի հայրենիքը—Զուլիցերիան, որի բոլոր անկիւնները նա անգիր գիտէ և լաւ ճանաչում է. նա այնպիսի հմտութեամբ և սակաւ խօսքերով է նկարագրում այդ սիրուն երկրի բնական գեղեցկութիւններն ու հրաշալիքները, որ մարդ կարծում է թէ անձամբ այնտեղ է գտնւում և աչքով տեսնում՝ կարդացածը. բայց միևնոյն ժամանակ նա հիանալի կերպով է նկարագրում նոյնպէս և Պարիզի, Նէապոլսի, Փրանկֆուրտի և այլ եւրոպական մեծ քաղաքների կեանքն ու հանգամանքները:

Մի փոքր աւելի մանրամասն դիտենք Սպիրիի մի քանի պատմութիւնները: Սկսենք մի զուարճալի պատմութիւնից, որի վերնագիրն է. «Բիձայ Տիտուսի տամարանոցում»: Բիձայ Տիտուսը զբքերով շրջապատուած մի գիտնական է, որ կազդուրուելու նպատակով մի ամառ անց է կացնում Զուլիցերիայում. նրան ուղեկցում են իր՝ շարունակ ողբացող կինն ու որդեգիր վերջրո՛ծ տղան: Տիտուսը խաղաղ տեղ է որոնում, որպէս զի

Հանգիստ պարապել կտրողանայ և ոչ ոք չխանգարի իրեն. երկար հարց ու փորձից և փնտռելուց յետոյ վերջապէս խաղաղ կտրծուած մի վայր է գտնոււմ և անմիջապէս իւր գործին նուիրւում: Սակայն հէնց առաջին երեկոյեան մի «սարսափելի» տեսարանի է ներկայ լինում՝ անդորրութիւն որոնող այդ գիտնական պարոնը. ամարանոցի դիմացը կար մի մեծ տուռ, որ մինչև երեկոյ շատ խաղաղ էր. «այժմ լանկարծ դիմացի հրապարակից մեծ աղմուկ լսուեց. Դօրան (որդեգիրը) վազեց դէպի պատուհանը և դուրս նայեց. հրապարակի մէջտեղը կանգնած էր մի մեծ կառք, որի երկու սւռնիներն անհամբեր տրոփում էին: Տանից վազելով դուրս թռան՝ մէկ-երկու-երեք, դեռ էլի, հինգ-վեց տղայ ու աղջիկ և «ես, ես, ես կնստեմ կառապանի կողքին», աղաղակում էին այս ու այն կողմից և հետզհետէ աւելի բարձր աղմկում. երեխանց մէջն ընկաւ մի շուն և մէկ դէպի սրան, մէկ դէպի նրան վազելով սկսեց հաջել. մի այնպիսի աղաղակ բարձրացաւ, որ վաղուց արդէն չէին լսել Նինէտ մօրաքրոջ ականջները. «ի սէր Աստուծոյ, ի՞նչ խաբար է, որտեղ ենք ընկել մենք», աղաղակեց նա սարսափահար: Այս պատմութեան մէջ պայծառ գոյներով նկարագրուած են մի շարք մանուկների բնաւորութիւններն ու գործողութիւնները. Իւլիան, անդրանիկը, արձակուրդին տուն եկած Ի. դաս. աշակերտ է, որ շարունակ բարկացնում է դայեակին և իրենից փոքրերին չարչարելով՝ զուարճանում է: Պաուլան, 13 տարեկան աղջիկը սաստիկ ցանկութիւն ունի մի ընկերուհի ունենալու. նրանից փոքրն է Րօլֆը, տան գիտնականը, որ շարունակ հանելուկներ է առաջարկում ամենքին և պահանջում, որ լուծեն: Դրանց հետ միանում է մի սիրուն զոյգ՝ «Վիլին և Լիլին, մօտ 8 տարեկան երկուորեակները»: Այդ կէս դիւթինի մէջ ա-

մենից փոքրն է հնգամեայ Հուննէն. այս փոքրիկ ընկերութեան միատեղ ապրելն ու գործելը վերին աստիճանի բնական և սիրուն կերպով է նկարագրուած. ամենքն էլ հանելուկներով են զբաղուած. ամենք կարող էինք մի պաշտօնեայ էլ վարձել, որ ուրիշ ոչինչ չ'անէր բացի հանելուկներ լուծելուց, ասում է հայրը: Նոյն իսկ երեխաների դասերը մնում են առանց պատրաստելու՝ այդ հանելուկների պատճառով. խեղճ դպեակը մեծ աշխատանք ու գլխացաւանք ունի երեխաներին և նա՛ մանաւանդ երկուորեակներին նայելու: Մի անգամ նրանք հրդեհի պատճառ են լինում. լուացարանում ուզում են նաւերով ճանապարհորդել, վերցնում են Րօլֆի նետ ու աղեղը, նետաձգութեամբ պարապում և վիրաւորում իրենց դրացի գիտնական պարոնի որդեգրած փոքրիկ աղջկան: Այս վերջին դէպքն առիթ է տալիս, որ այդ երեխան մօտենայ աղմկալի ընկերութեանը. բիշալ Տիտուսը նոյնպէս, որ արդէն ուզում էր այդ տանից տեղափոխուել, մի խաղաղ ու հանգիստ անկիւն է գտնում դրացու այգու ծածուկ վայրում, իսկ շարունակ ողբացող Նինէտ մօրաքորն ընտելանում է մանուկներին:

Այս պատմութեան ամբողջ ընթացքում գործող անձինքը՝ մանուկներն են. մեծերն երևում են միայն իբրև անհրաժեշտ վերահսկողներ և ոչ թէ բարոյական խրատներով ծանրաբեռնուած առաջնորդներ: Այս հանգամանքը յատուկ է Սպիրիի բոլոր գրուածքներին. հեղինակն աւելի մեծ սիրով է նկարագրում փոքրիկների ինքնուրոյն գործողութիւնները, թէև դրանք մեծ մասամբ, ինչպէս որ յատուկ և բնական է մանկական հասակին, կատակներ և անմեղ արարքներ են: Սպիրիի փոքրիկների մէջ մենք չենք տեսնում մեծերին յատուկ

գգացմունքներ, որ ուրիշ մանկական գրուածքների մէջ շատ յաճախ են պատահում:

Սպիւրին ուղիղ ճանապարհով է գնում. նա մանուկներին նկատում է ոչ իբրև փոքրիկ տիկիներ, այլ ինքնուրոյն և իրենց յատուկ բնական օրէնքներով ապրող արարածներ:

Ջարմանալի զանազանակերպ և միմեանցից տարբեր մանկական բնաւորութիւններ է նկարագրել Սպիւրիի գրիչը. բարեկամութիւն որոնող Պտուլայի հետ նկարագրուած են՝ երևակայութեամբ հարուստ Էմմին, հետաքրքրուող Սալլին և գործնական Էլզան՝ իբրև հասակակից բարեկամներ: Հանելուկներ լուծող Բօլֆի հետ աչք՝ են ընկնում փոքրիկ բնագէտ Ֆրէդին, որի գլը պանները լի են սարգերով և ամեն տեսակ ճիճուններով, և ծոլլ, վայրենի և կամակոր Լէքսը: Այդ պատմութիւնների մէջ պատահում ենք նոյնպէս երգեցիկ խմբեր և մարմնամարզական ընկերութիւններ կազմող երեսանների, փոքրիկ արեստոկրատների, փողանէրների և հանճարեղ ու թեթեամիտ արուեստագէտների: Նկարագրուած են նոյնպէս զարմանալու չափ մեծ քանակութեամբ փոքրիկ միջադէպքեր, որոնք առաջ են բերուած հումորով և մանկական բնաւորութիւններին հրաշալի կենդանութիւն, աշխուժութիւն և հետաքրքրութիւն են տալիս:

«Բօնէթալ» և «Անցած-չմոռացած» գրուածքների մէջ երևում է Սպիւրի՝ պատմելու և հոգեկան դրութիւններն ճշտութեամբ արտայայտելու տաղանդը. նա լարուած է պահում մեր ուշադրութիւնը ոչ թէ տարօրինակ իրողութիւններով, այլ հոգեկան ընդհարումներով: Առաջին գրուածքի մէջ Բօնէթալ ամառանոցում մի աղնիւ և փափկասիրտ տիկին պատահմամբ ծանօթանում է գեղեցկութեամբ աչք շլացնող, բայց գաղտ-

նի հոգեկան վշտով ճնշուած և լռակեաց մի երիտա-
սարդ աղջկայ հետ: Հետզհետէ տիկնոջն յաջողուում է
իւր պարզասրտութեամբ և ցաւակցութեամբ գրաւել
օրիորդի սիրտը և հաւատարմութիւնը: Դրանք բարե-
կամանում են և աղջիկը յայտնում է իւր սրտի գաղտ-
նիքները. նա խոստովանում է, որ ինքը նախանձից
գրգուած՝ աշխատել է իւր հարազատ քրոջը գոթաղ-
դացնելու և միևնոյն ժամանակ մերժել է՝ մտաւոր
կեանքով ապրող մի երիտասարդի առաջարկութիւնը:
Իւր գաղտնիքը յայտնելով ընկերուհուն, օրիորդը նո-
րից յօյսերով լցւում է և յանկարծ յուր ստանում, որ
քոյրն ազատ է մնացել գոթաղդութիւնից: Ազատուելով
ծանր հոգեկան տանջանքներից և խղճի խայթոցից՝ իւր
քրոջն երջանիկ տեսնելով— ինքն էլ երջանկանում է այն
մարդու հետ, որին առաջ մերժել էր և որին չէր ցան-
կացել իւր քրոջ համար: Թէև այս գուտ հոգեբանական
դրութիւնները Սպիրին կարողացել է վերին աստիճանի
հմտութեամբ նկարագրել, բայց և այնպէս նրա տա-
ղանդն այս նորավէպի մէջ այնքան զարգացած չէ երե-
ւում, ինչպէս որ մենք տեսնում ենք նրան մանկական
գրուածքների մէջ:

«Անցած չմոռացած» ի մէջ մի գեղեցիկ, երիտասարդ,
ընդունակ և շնորհքով աղջիկ իւր մէջ զգալով գեղա-
րուեստի կայծը, բոլոր կապերը խզելով և բոլոր արգելք-
ներին յաղթելով՝ կարճ ժամանակի ընթացքում մեծ
հռչակ է ստանում և փառքի գագաթնակէտին հաս-
նում՝ իբրև ողբերգակ գերասանուհի: Այդ միջոցին սիրա-
հարուում է իւր արհեստակից մի երիտասարդի վրայ, բայց
անհիմն կերպով կասկածելով իւր սիրեցեալի հաւատար-
մութեան վրայ՝ ծանր հիւանդանում է և հազիւ առող-
ջանալով՝ փախչում է, իւր սիրած արուեստից ձեռք
վերցնում և ապրում է առանձնացած: Նրա սիրելին

շարունակում է իւր արուեստով զբաղուել՝ լուսաւով թէ կարող կլինի լուծել այդ դժբաղդ թիւրիմացութեան խնդիրը, բայց անբաղդ օրիորդի մահուամբ այդ յօսն էլ ի դերե ելնելով, նոյնպէս առանձնանում է, ապրում է լիշողութիւններով և բարեգործութիւն անելով՝ բայց վերջը նա էլ ընկճւում է և մեռնում հայրենիքից հեռու—օտարութեան մէջ:

Վերոյիշեալ երկու նորավէպերի մէջ ևս թէև հիմնական գաղափարներն ու գողծող անձինք հետաքրքրական և կենդանի կերպով են դուրս բերուած, բայց և այնպէս ամեն մի փոքրիկ բանի վրայ ուշադրութիւն դարձնելը, գործողութեան ընթացքի համար աննշան մանրամասնութիւնները, որ մանկական գրուածքներին մի առանձին գրաւիչ կերպարանք են տալիս, վնասում են հոգեբանական խնդիրների վերլուծմանը և մեր ուշադրութիւնը թուլացնում՝ գլխաւոր գործող անձանց վերաբերմամբ: Բոնէթալը կարգալիս կարծես մի փոքր յոգնում ենք, մինչև որ հասնում ենք պատմութեան իսկական խնդրին և ցանկանում, որ այն սիրուն մանկական միջադէպերը, որով զբաղեցնում է մեզ գիրքը, կապակցուած չլինին սիրոյ պատմութեան հետ: Այդ միջադէպերից մէկն օրինակ նկարագրում է երկու մանուկների ձեռաց ծանօթանալը. այդ մանկական կեանքի մի տեսարանի այնպիսի հրաշալի նկարագրութիւն է, որ դժուար թէ մի ուրիշ տեղ կարելի լինի կարգալի երեխաները լսել են, որ սառը ջրով էլ բժշկում են հիւանդներին և ահա՛ նրանք փորձում են սառը ջուր ածելով մի հիւանդ թուջնակի վրայ՝ բժշկել նրան. բռնում են սառն աղբիւրի ծորակի տակ և խեղճ թուջունը ստեղծում է նրանց ձեռքին: Խորը վշտով համակուած՝ նրանք պատրաստութիւններ են տեսնում նրան թաղելու. մի սիրուն արկղիկ դադաղի տեղ է ծառայում:

մարմինը փաթաթում են մամուռի և ծաղիկների մէջ և երգում են իրենց միտն ընկած երգը. «արշալոյս, արշալոյս, լուսաւորում ես իմ կանխահաս մահը...»։ Յետոյ նրանց զբաղեցնում է այն միտքը՝ թէ արդեօք թուչնակն էլ մահից լետոյ երկինք կերթայ. «միայն այն գէպքում, եթէ իւր պարտքը կատարել է, հակառակ դիպուածում՝ ոչ, ասում է պատանին. բայց երկուսն էլ որոշ չգիտենալով այդ, աղջիկը գրում է մի տոմասիկ վրայ. «Սիրելի Աստուած, ողորմած եղիր թուչնակին և տար նրան երկինք»։ այդ տոմսակը թուչնակի հետ միասին թաղում են գերեզմանում։ «Վրան էլ ծաղիկներ ցանենք, շարունակում է աղջիկը, և երբ մէկ էլ այստեղ գաս, գերեզմանը պարտիջի նման կլինի»։ «ես էլ քարեայ արձան շինել կտամ, ասում է տղան, և հէնց ծաղիկների մէջտեղը դնել կտամ»։ Ապա մանուկները բաժանւում են միմեանցից։ Որքան որ սրանց այս առաջին ծանօթութիւնն այսպիսի գեղարուեստական ճշմարտութեամբ է նկարագրուած, այնքան ևս զգալի է լինում նրանց տառնեակ տարիներից լետոյ միմեանց իտրից պատահելու շինծուութիւնը և գործողութեան ընթացքի հետ ունեցած կապակցութեան թուլութիւնը. այս կտորն ինչպէս մի սիրուն հատուած՝ բոլորովին կապ չունի իսկական պատմութեան հետ։

Գործողութեան կենդրոնացման այս թերութիւնը, որ նկատւում է Սպիրիի այդ երկու նորավէպերի մէջ, բոլորովին տեղի չունի նրա մանկական գրուածքների մէջ. այս ասպարէզում նա հանդիսանում է իբրև իսկական բանաստեղծ և իշխում է կատարելապէս թէ նիւթի և թէ ձևի վրայ։

Սպիրիի մանկական պատմութիւններից ամենամեծն ու ամենայայտնին «Հալդի» անունն է կրում. այդ գրուածքի մէջ պարզ և համոզեցուցիչ կերպով արծար-

Տուած է այն հիմնական գաղափարը, որ մանկական սրտի մաքրութիւնն ու անմեղութիւնն ընկճող զօրութիւններ են: «Հայդի»ի մէջ նկարագրուած են երկու «ալմհիւտ» Գրառութիւնդէնուս և մի պատրիկի տուն Պրանկֆուրտ քաղաքում:

Ալպեան սարերի ամենաբարձր գագաթներէն մէկի վրայ եղող ալմհիւտի մէջ ապրում է եօթանասուն տարեկան, աշխարհից կտրուած և մարդկանցից դառնացած պապը. նրա մօտ են բերում նրա հնգամեայ թոռանը, Հայդիին, որովհետեւ Դիտէն, մօրաքոյրը, որի մօտ ապրել էր նա մինչև այդ ժամանակ, չէ կամենում ձեռքից բաց թողնել Պրանկֆուրտ քաղաքում գտած մի ձեռնուկ պաշտօն և այդ պատճառով էլ չէ ուզում երեխային իւր մօտ պահել: Երկու ամառ ու ձմեռ Հայդիին մնում է սարի գագաթին, հեռու մարդաբնակ տեղերից. մի փոքր ցած գտնուող երկրորդ ալմհիւտի բնակիչներն են նրա միակ զրացիները. այդտեղ ապրում է «Այծպետէրսի» ընտանիքը: Տասնումէկ տարեկան Պետէրսը կարդալ չգիտէ և միայն այծեր է արածացնում. իսկ նրա մայրն ու կոյր տատը տնային գործով են պարապում. կոյրը միմիայն թել է մանում: Գիւղը և զրպրոցը վերին ալմհիւտից երկու ժամուկ ճանապարհ հեռու են գտնւում, այդ պատճառով էլ պապն իրաւունք չէ տալիս Հայդիին դպրոց յաճախելու. նա առանց այդ էլ մարդկանց միասին ու միատեղ լինելը չարիք է համարում: Սպիւրին հրաշալի արուեստով է նկարագրել այդ երեխայի հոգեկան զարգացման ընթացքը՝ զօրեղ բնութեան տպաւորութիւնների ազդեցութեան ներքոյ: «Այծպետէրսին» Հայդիի հակապատկերն է իւր անարուեստ կոպտութեամբ, այն ինչ քնքոյշ և բնութեան դաւակ Հայդիին առանց մի օրէկ էրթութեան ինքն իրեն աճում և զարգանում է լաւ, ինչպէս ինքը բնութիւնը: Երբ

Հայդին ո թ տարեկան է դառնում, մօրաքույր Դիտէն յաջողեցնում է նրան Ծրանկֆուրտ տանել. պապը, որի վրայ ազդել էր Հայդին իւր մանկական սրտով՝ բարկանում է, բայց ստիպուած է լինում բաժանուել իւր սիրած երեխայից և այնուհետեւ աւելի մարդատեաց է դառնում:

Հայդին կանաչ ալմից, արևի դրացիութիւնից հեռանալով՝ ընկնում է քաղաքի անլոյս և անտերև բակերից մէկի մի սենեակը. Ալծպետէրսի ընկերակցութիւնից զրկուելով՝ ստիպուած է զբաղեցնել տասերկու տարեկան մի հիւանդ երեխայի. Հայդին հրաւիրելու համար հետևեալ պահանջն էին արել մօրաքրոջից. «գտնել մի զուկցերացի աղջիկ, որ ծնուած ու սնուած լինելով լեռնային մաքուր օդի մէջ, առանց—եթէ կարելի է ասել—ոտքը գետնին դիպցրած լինելու և կեանքի մէջ մտնելու, ուղղակի մեզ մօտ գայ»: Ահա այդ պահանջի հիման վրայ բնութեան հարազատ զուակ Հայդին գալիս է քաղաք. առաջանում են զարմանալի և զուարճալի տեսարաններ, բայց շուտով դրանք փոխուում են ողբերգականի, որովհետև երեխան առանց մի որևէ նախապատրաստութեան բնութեան ծոցից կորզուում և քաղաքակրթութեան ծոցն է նետուում: Քաղաքակրթութեան և բնութեան շփման տեսարանները նկարագրուած են վերին աստիճանի զուարճալի կերպով. այդ երկուութեան մէջ երեխան հիւանդանում է:

Ո՛րքան յաճախ Հայդին վերևից դէպի հովիտն էր նայել և արևի ճառագայթներով զուարճացել, իսկ այժմ խեղճը տարիներով ո՛չ սիրուն գոյնզգոյն արօտն է տեսնում և ոչ էլ պապի հետ դէպի ներքևի ալմը սահում՝ կոյր տատին տեսնելու: Հայդին հալում է հայրենեաց կարօտով և վերջը գիշերները, քնած միջոցին մանգալու հիւանդութիւն ստանալով՝ կատարեալ կմախք է դառ-

նույն Բարեբաղդաբար տանտէրն ու տանու բժիշկը հասկանում են բանի էութիւնը և վճռում, որ Հայդին պէտք է շուտով վերադառնայ իւր պապի ալմը: Նա իւր բնական անմեղութիւնն էլ անվտանգ հետն է բերում՝ աւելացնելով դրա վրայ և մի գանձ, որի ձեռք բերելուն օգնել էր Յրանկֆուրտում մի ազնիւ կին. այդ գանձն է՝ մանկական հաւատ առ Աստուած. այդ հաւատով նա կարողանում է այնպիսի ազդեցութիւն ունենալ աշխարհի թշնամի պապի վրայ, որ նա նորից հաշտւում է Աստուծոյ և մարդկանց հետ և կերակնօրեալ հագուստով, Հայդիի ձեռքը բռնած, իջնում է սարից, գնում է գիւղի եկեղեցին և քահանային խօսք տալիս, որ ձմեռը գիւղում կընակուի:

Հայդիի վերադարձը և պապի ու կոյր տատի հետ ունեցած տեսակցութեան նկարագիրը խորը ապաւորութիւն են թողնում ընթերցողի վրայ: Սակայն պատմութեան այդպիսի վերջաւորութիւնը չէ գոհացրել շատ պատանիների և նրանք խմբովին դիմել են հեղինակին՝ հարցնելով՝ թէ Հայդին թնչ է եղել յետոյ: Սիրալիք Սպիրին նրանց հարցմանը պատասխանել է՝ այդ պատմութեան երկրորդ մասը գրելով:

Հայդիի երկրորդ մասում արծարծուած է այն հիմնական գաղափարը, սոյն հին ճշմարտութիւնը, որ հարուստ և աղքատ, իշխան և գեղջուկ իրար հակասող գաղափարներ չեն, այլ գիւրութեամբ կարող են հաշտուել իրար հետ. Սպիրին հարուստ մեծ մօր բերանով ասում է աղքատ տատին. «մեր երկնային Տիրոջ աւաջը ամենքս էլ հաւասար կերպով թշուառ ենք. ամենքիս համար էլ կարեւոր է, որ Նա չմոռանայ մեզ»:

Հայդիի պատմութեան ընթացքը լաւ ապացոյց է թէ Սպիրին ինչպէս բնական և անմեղ կերպով է կապակցում կրօնական մոմէնտը պատմութեան հետ. կա-

գալու միջոցին մարդ չէ գգում, որ կրօնական զգացմունքներն արհեստական կերպով, ուժով են առաջանում, այլ ընդհակառակը բնական է համարում:

Սպիրիի գլխավոր խնդիրն է մանկական հոգու զարգացումն ամենայն կողմից. նա այդ հոգեկան զարգացումը կարևոր դէպքում կապակցում է ժողովրդի մէջ խորն արմատացած հաւատի հետ: Հայրին կարգալու առաջին վարժութիւնները, տատի անկողնու մօտ, աղօթագիրք կարդալով է անում. որքան բնական ու պարզ, նոյնքան ևս ազդեցիկ է այդ տեսարանը:

Հայրիից լետոյ առանձնապէս ուշադրութեան արժանի է Սպիրիի «Հայրենազուրկը», որ ամբողջովին արտայայտում է հեղինակի բանաստեղծական ձիրքը: Այս աշխատութիւնն առաջինն էր, որ լոյս տեսաւ Եօհաննա Սպիրիի իսկական տնունով. թէ այդ գրքի առաջին երկու հրատարակութիւնները և թէ հեղինակի ուրիշ աշխատութիւնները մինչև այդ ժամանակ տպագրւում էին անանուն:

«Հայրենազուրկ»-ի համառօտ բովանդակութիւնը հետևեալն է. Պեշիերա քաղաքից մի իտալացի ամուսնանում է Զուլիցերիայի Օբէրէնգադինի Զիլս գիւղում և հայրենիք վերադառնում: Մի քանի տարի երջանիկ ամուսնական կեանք վարելուց լետոյ զուլիցերացի կինը վախճանւում է՝ մի երեխայ թողնելով: Հայրն իւր ունեցած կալուածքը, տունն ու տեղը յօնձնելով իւր մի քարեկամին՝ երեխայի հետ գաղթում է իւր հանգուցեալ ամուսնու հայրենիքը և աշխատանք որոնում. սակայն մի օր իտալացուն դժբաղդութիւն է պատահում. ծանր խեղումներ է ստանում նա աշխատանքի միջոցին և տուն տարուելով՝ անօգնական մեռնում է՝ թողնելով չորքրիկ Բիկօին բոլորովին մենակ: Բիկօն մեծանում է անտէր ու անօգնական. նրա միեմարութիւնը միմիայն

իրենց դրացու փոքրիկ Մանիկն էր, որի հետ նա խաղում է ցերեկները, ուսումնարանից վերադառնալուց լետույ Գիւղի բարեսիրտ ու ծեր ուսուցիչը լայնագործում է Բիկօի արտասովոր երաժշտական ընդունակութիւնը և ընծայում նրան իւր ջութակը։ Մանիակն լիշողութիւնները և հայրենեաց կարօտը քաջում են նրան դէպի Գարգա լիճը։ ջութակը վերցնելով գիշերով դուրս է գալիս նա Զիւսից և ուղևորւում դէպի Մալուխա սարը, ուր լաճախ եղել էր հօր հետ միասին. նա կարծում է՝ թէ Գարգա լիճն ուղղակի սարի տակն է գտնւում. ընթերցողը մտքով հետևում է թափառող երեխային և վախենում՝ թէ արդեօք ի՞նչ կ'պատահի խեղճին. սակայն Սպիրիի հմուտ և ճարտար ձեռքը շուտով միջոցներ է գտնում նրան օգնելու՝ առանց հրաշքի և արտասովոր հանգամանքների. Մալուխա սարի պանդոկի առաջը կանգնած է պոստային կառքը, որ պէտք է դէպի Բէրգամոն գնայ. փոքրիկ երաժիշտը գրաւում է կառապանի ուշադրութիւնը և նա համաձայնում է Բիկօին անվարձ հետը վերցնել։ Բիկօն ճանապարհին ջութակի վրայ նուագելով՝ գրաւում է կառքի մէջ նստողների համակրանքը և նրանց օգնութեամբ հասնում է իւր հայրենիքը, Գուրգա լճի մօտ։ Պեշիէլայում Բիկօն մտնում է կալուածատէր միայրի կնոջ տուն և ջութակի նուագով զբաղեցնում այդ կնոջ հիւանդ երեխային։ Հանգամանքների շնորհիւ հետզհետէ պարզւում է, որ այդ տիկնոջ կալուածքը Բիկօի հօր սեպհականութիւնն է. այսպիսի բազդի արժանանալով Բիկօն չէ մոռանում իւր մանկական սիրելի ընկեր Մանիկին և նրան էլ բերելով Պեշիէրա՝ տարիներ անցնելուց լետույ ամուսնանում է հետը։

Ինչպէս ընթերցողը տեսնում է, գրքի նիւթը շատ

պարզ ու անմեղ է. բայց գլխավորն այն է, որ կարգալու ժամանակ մարդ ինքն էլ կործես սիրում է, ցաւ է քաշում, գրաւում է այդ փոքրիկ հերոսներով, լարուած ուշադրութեամբ հետևում է և գիրքը մի կողմը չի դնում մինչև վերջացնելը:

Սպիրիի ոլտն ու զօրութիւնն երևում է երկու բանում. մէկ՝ որ ընթերցողը միանգամից, առանց երկար ու բարակ առաջաբանների, ընկնում է մանուկների շրջանը, ուրախանում և վշտանում նրանց հետ միասին. դրանց անարուեստ երկիւղածութիւնն ազդում է մարդուս սրտի վրայ: Երկրորդ՝ Սպիրին կարողանում է իդէալական ու իրականը շատ սիրուն և համերաշխ կերպով կապակցել. նրա գրուածքներից գարնանային, թարմ բուրմունք ես զգում:

Սրտասուք և ուրախութիւն, ցաւակցութիւն և գթաշարժութիւն. ահա այն զգացմունքները, որ առջանում են Սպիրիի գրուածքները կարդացող ամեն մի մանուկի ու պատանեակի սրտում:

Սպիրիի միւս բազմաթիւ փոքրիկ պատմութիւններն էլ, ինչպէս օրինակ «Վարդ Րէսլին»¹⁾, «Այծարած Մօնին»²⁾, «Ալպեան հովիւը»³⁾ և այլն, բոլորն էլ սրտալուրդ և հաճելի կերպով ցոյց են տալիս մանկական անմեղութեան անդիմադրելի հրապուրն ու թովչութիւնը:

Բաւական ենք համարում այսքանը Սպիրիի գրուածքների մասին՝ եզրակացնելով, որ այդ տաղանդաւոր

¹⁾ Ե. Սպիրի, Վարդ Րէսլին. գերմ. թարգ. Իս. Յարութիւնեանց, 1891 թ.

²⁾ Ե. Սպիրի, Այծարած Մօնի. գերմ. թարգ. Իս. Յարութիւնեանց, 1895 թ.

³⁾ Ե. Սպիրի, Ալպեան հովիւ. գերմ. թարգ. Իս. Յարութիւնեանց, 1895 թ.

Աին գրողի բարոյագիտական և արուեստագիտական առաւելութիւնները նրան ամենանշանաւոր տեղն են տալիս մանկական և պատանեկական պատմութիւններ գրողների շարքում և նրա հեղինակութիւնները դարցնում մի գանձ՝ ո՛չ միայն մանուկների, այլ և նրանց համար, որոնք սիրում են մանուկներին:

Մեր այս փոքրիկ գրութեան նպատակն էր՝ տալանդաւոր Սպիրիի աշխատութիւնների վրայ հրաւիրել մեր մանկական ընթերցանութեան գրքեր թարգմանողների ու հրատարակողների ուշադրութիւնը: Սպիրիի գրուածքներն առաւել քան յարմար են թարգմանուելու, որովհետեւ բացի մեր թուած արժանաւորութիւններն ունենալուց, դրանք առանձնապէս նպատակաւոր մար և մատչելի են հայ մանուկներին՝ իրենց մէջ արծարծուած գաղափարներով և շատ անգամ էլ հալիական նահապետական կեանքը լիջեցնող նկարագրութիւններով:

Թէեւ վերջին տարիներս համեմատաբար բաւականին մանկական գրքեր են հրատարակում հայերէն, բայց դրանցից շատերը միայն «մանկական» անունն են կրում. մանկական ոչինչ չկայ դրանց մէջ և անյայտ ու աննշան գրողների երկեր լինելով՝ ոչինչ հոգեկան սնունդ չեն մատակարարում ընթերցանութեան կարօտ հայ մանուկներին: Մանկական ինքնուրոյն հայ գրականութեան մասին խօսք չի կարող լինել—այնքան սակաւ է այդպիսի գրքերի թիւը—բայց առհասարակ հայերէն գիւտ մանկական ու պատանեկական ընթերցանութեան գրուածքներ էլ քիչ ունինք. եթէ այդ քիչն էլ անճաշակ ու հայ երեխաների համար դժուարամարս հատորներից լինի բաղկացած՝ ինքներս նպաստած կլինենք, որ հայ մանուկը—ոչինչ զուարճութիւն չզգալով հայերէն ընթերցանութեամբ,—կամայականաւ գիմէ օտար

լեզուներով գրուած գրքերի օգնութեանը:

Որչափ որ այս—թէև մեր հանգամանքներն ի նկատի ունենալով՝ ոչ անբնական, բայց և այնպէս անմխիթար երևոյթը տհաճութիւն է պատճառում մեզ, այնչափ ևս ուրախանում ենք՝ տեսնելով հայ մանկական գրականութեան ասպարիզում մի նոր գործօնի յայտնուիլը. այդ նոր գործօնը—հայ օրիորդը, հայ կինն է: Այս երևոյթը, որ տասնեակ տարիներ առաջ եզակի էր համարւում, այժմ հետզհետէ ընդհանրանում և աւելի լուրջ, խոհեմ ընթացք է ստանում: Հայ կինը մտածում է հայ մանկան մասին. միթէ բնական ու համակրելի գաղափար չէ այս: Հայ վարժուհին չբաւականանալով, որ օրուայ կէսը նուիրում է մանուկների հոգևոր և մտաւոր զարգացմանը—դպրոցում կամ տանը—աշխատում է նաև, որ իրեն սիրելի դարձած այդ փոքրիկները զուարճալի ընթերցանութեամբ ևս մտաւոր սնունդ ստանան: Մինչև այժմ մենք սովոր էինք հայ ուսուցչին համարել դպրոցն ու գրականութիւնը միացնող միակ գործօնը, այժմ այդ ասպարիզումն էլ ուսուցչին օգնութեան է հասնում նրա լծակիցը—հայ վարժուհին՝ զգացմունքներով և բարի ցանկութիւններով լցուած: Մեր գրագէտներից ոմանք մի փոքր խէթ աչքով են նայում այս նոր հոսանքին և բանի տեղ չդնելով նրանց գեղեցիկ ձգտումներն և հայ մանկան օգտակար գրքոյկների ընթերցանութեամբ զուարճութիւն պատճառելու բարի ցանկութիւնը, «գրականութիւն և լեզու փչացնողներ» են անուանում դրանց: Ինչո՞ւ, որովհետև գրականական ասպարէզ են մտնում իրենց թարգմանութիւններով՝ առանց օրինաւոր հայերէն իմանալու:

Մենք դժբաղդաբար չենք կարող հերքել այդ հանգամանքը, բայց այնուամենայնիւ համաձայն չենք այդ

կարծիքի հետ: Ձէ որ դրանք առաջին փորձերն են. չէ որ սովորաբար առաջին փորձերը թերութիւններ են ունենում, որոնք ժամանակի ընթացքում ուղղւում են: Մեր համոզմամբ, ընդհանրապէս, պէտք է խրախուսել հայ կնոջն, հայ օրիորդին այդ ուղղութեամբ գործելու. դրանց գործունէութեան ամենաբնական և ամենից համակրելի կողմերից մէկն է այդ: Թող մի-մի անգամ էլ անբովանդակ գրքոյկներ լոյս տեսնեն, թող հայ կինն իւր առաջին գրական փորձը — թարգմանութիւնը — տպագրելուց առաջ սրբագրել տալ աւելի ձեռնհասին, այդ նշանակութիւն չունի. պարոններ, գուք կարող էք քննադատել, թերութիւնները ցոյց տալ և նրանք սիրով կօգտուին ձեր ցուցմունքներին:

Այսպիսով հետզհետէ նրանց գրականական ճաշակն էլ կգարգանայ և կսկսեն լրջութեամբ պարապել իրենց մայրենի լեզուով ու գրականութեամբ:

Առ այժմ թարգմանութիւններով սկսելով, գուցէ ապագայում կարող կլինին ինքնուրոյն աշխատութիւններով հանդէս գալ և նկարագրել հայրենի օջաղն ու իրենց սիրելի եղբայր — քոյրերին՝ հայ մանուկներին: Եթէ մեր կեանքն ու հանգամանքները չեն կորող մեզ հայ Եօհաննա Սպիրիններ տալ, գոնէ օժանդակենք, որ հայ կինը մի փոքր կենդանութիւն ներշնչէ հայ մանկական գրականութեանը:

Ցանկանանք և նպաստենք:

ԻՍ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑ